

KATEŘINA SMÉKALOVÁ

HYNEK BÍM – SBÍRKA DUCHOVNÍCH PÍSNÍ Z VNOROV

Sběratelská činnost je pro výzkum písně nejen prostředkem, jak ji uchovat a vyhodnotit, ale také cestou k poznání života lidu v určité oblasti. Nejde však jen o píseň lidovou, která byla předávána z generace na generaci přetvářela se a existovala v určité společenské situaci, ale také o všechny vlivy, které ji formovaly. Do této oblasti patří také písně duchovní. Ačkoli jsou duchovní písně zkoumány především z pohledu literární a hudební vědy, nelze je ponechat ani mimo zájem etnomuzikologie.

Předmětem této studie je popsat a analyzovat soubor duchovních písní uložený pod signaturou A1084 v Etnologickém ústavu akademie věd České republiky v Brně, jak je zachytil Hynek Bím při svých opakovaných sběrech v obci Vnorovy¹ 17. září 1911, 24. září 1911 a 1. října 1911. Jak napsal Hynek Bím v dopise z 12. prosince 1909 Leoši Janáčkovi „*Porovnávají-li se písně v kancionálu notované s písněmi Znorovskými z úst zpěváků, jeví se jako kostra živá píseň – tak asi jako je tomu mnohých písní ve sbírce Sušilově.*“² Podkladem pro srovnání se tedy stal kancionál Jana Josefa Božana *Slaviček rájský*³ z roku 1719, který byl členy farnosti využíván při bohoslužbách. Velmi důležitý je však i pohled na kancionál jako na zpěvník, který nám předává písně z předchozích období. V konečném důsledku je však výsledná podoba duchovních písní ovlivňována jeho samotnými tvůrci i osobou, která píseň interpretuje.

¹ Samotný název obce prodělal mnoho změn. Vnorovy byly označovány jako Norow, Unirov, Wznorowy a do roku 1925 byl oficiální název obce Znorovy, z německého Znorow. Také proto ještě Bím označuje soubor písní jako *Znorovské písně kostelní*. Více viz DVORSKÝ, Josef. *Vnorovské proměny: 750 let: 1249–1999*. Vnorovy: Obecní úřad Vnorovy, 1999.

² TONCROVÁ, Dana. *Korespondence Leoše Janáčka s Hynkem Bímem*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav hudební vědy, 1999, s. 123.

³ *Slaviček Rájský Na Stromě Života* [...]. Hradec Králové, 1719. V této studii je užito označení *Slaviček rájský*, jako přesný přepis původního názvu a dále viz edice kancionálu KOSEK, Pavel – MALÚRA, Jan. *Slaviček rájský Jana Josefa Božana a česká duchovní píseň vrcholného středověku*. Brno: Host, 1999.

1. Sběratelská činnost Hynka Bíma

O životě Hynka Bíma (5. 3. 1874 – 30. 12. 1958) bylo napsáno již mnohé,⁴ přesto považují pro potřeby této studie představit alespoň rámcově jeho sběratelskou činnost. Na to, že se Bím tak aktivně věnoval sběratelské činnosti, mělo pravděpodobně vliv hned několik faktorů. Jedním z nich byl samotný zájem veřejnosti o lidové umění, které by podpořilo národní uvědomění. Tak to také zaznamenává ve vzpomínkách na svou sběratelskou činnost Františka Kyselková. „*Zušlechťujeme a zabezpečujeme svůj krásný jazyk, máme bohatý národní kroj, máme ušlechtilé národní zvyky a obyčeje a nade vše nevysychající zdroj krásných národních písní.*“⁵ Dalším klíčovým faktorem byl především již zmíněný kontakt s Leošem Janáčkem. Lze s určitostí tvrdit, že to byl právě Janáček, který svůj zápal pro lidovou píseň šířil mezi žáky učitelského ústavu.⁶ Kladný ohlas Leoše Janáčka a Františka Bartoše na jeho první sesbírané písně z Ivančicka⁷ patrně také podpořil Bímovy sběratelské snahy. Františka Bartoše pak jeho sběry zaujaly natolik, že do své třetí sbírky *Národní písně moravské v nově nasbírané*⁸ obsahující 794 písní z Brněnska a Horácka zařadil celkem třicet tři písní.

Na realizaci Národopisné výstavy československé, která se konala roku 1895 v Praze, se ale Bím přímo nepodílel. Lze ale předpokládat, že tato událost podnítila, stejně jako u ostatních sběratelů, jeho sběratelskou činnost. V roce 1902 vzešel podnět z vídeňského nakladatelství Universal Edition k zahájení sběratelské akce na rakouském území monarchie. Záhy však převzala veškeré řízení tohoto rozsáhlého projektu vláda. Akce *Das Volkslied in Österreich* byla řízena z centrály ve Vídni a realizována výbory jednotlivých zemí monarchie. Sběry pak byly realizovány Pracovními výbory, jejichž počet se v jednotlivých zemích lišil. Na našem území začala sběratelská akce roku 1906. Vznikla zde sekce pro Čechy, Moravu a Slezsko a k ní byly přidruženy výbory pro německy mluvící oblasti na českém území.⁹ Předsedou Pracovního výboru pro českou píseň v Čechách byl jmenován Otakar Hostinský, do výboru pro vytvoření Pracovního výboru pro

⁴ Více např. VYSLOUŽIL, Jiří. Hynek Bím (K osmdesátinám významného sběratele lidových písní). *Český lid* 41, 1954, s. 51–55; BROUČEK, Stanislav – JEŘÁBEK, Richard (eds.). *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Sv. 3, Praha: Mladá fronta, 2007. SMÉKALOVÁ, Kateřina. *Sbírka duchovních písní z Vnorov*. Brno: Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústave evropské etnologie, 2009.

⁵ KYSELKOVÁ, Františka. *Jak jsem sbírala národní písně*. Brno, 1941, s. 3.

⁶ Hynek Bím absolvoval učitelský ústav v Brně mezi léty 1888 a 1892, u L. Janáčka navštěvoval hodiny zpěvu a varhan.

⁷ „*Některé sebrané písně ukázal jsem p. řed. L. Janáčkoví a p. radovi Frant. Bartošovi. Divili se, že se mě podařilo naléztí ještě v Ivančicích a v okolí Ivančic tak hodnotné písně.*“ Viz TONCROVÁ, op. cit., s. 7.

⁸ BARTOŠ, František – JANÁČEK, Leoš. *Národní písně moravské v nově nasbírané*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1899–1901.

⁹ Zájem však nebyl pouze o sběr písní, ale i o další oblasti lidové kultury. Do čela dialektologických výzkumů se postavil František Aufrata, studiem lidové architektury byl pověřen Dušan Jurkovič, Jan Vyhliďal se věnoval duchovní kultuře a každodennímu životu lidu.

českou píseň na Moravě a ve Slezsku byl jmenován Leoš Janáček. Za svoje spolupracovníky ve výzkumu lidové písně si mimo Bíma, který měl mapovat západní Moravu, zvolil Martina Zemana pro oblast Slovácka a pro Slezsko Metoděje Hrazdiru. Tito hlavní členové Pracovního výboru potom spolupracovali s jednotlivými sběrateli. Roku 1918 se stal členem výboru Pavel Váša, Janáčkův dlouholetý spolupracovník a spoluautor sbírky *Moravské písně milostné*¹⁰. Na Janáčkovu žádost vytvořil Bím seznam nasbíraných písní, které také demonstrují jeho usilovnou snahu zaznamenat co největší množství písní z určité oblasti. V rámci činnosti Pracovního výboru pro českou národní píseň na Moravě a ve Slezsku sbíral především na Slovácku a Valašsku.¹¹

Za svého pobytu ve Valašské Bystřici upravil Bím texty a doplnil melodie k souboru valašských písní, které shromáždil tamní učitel František Bobek. Vznikla tak jedna z prvních monografií mapující písňový repertoár v jedné obci. Od roku 1909 začali členové Pracovního výboru zaznamenávat písně pomocí Edisonova fonografu. Bím společně s Františkou Kyselkovou pořídil nejvíce záznamů mezi léty 1910 až 1911. Zvláště cennými jsou rukopisné zápisy nástrojové hry hudeců z Popova na jižním Valašsku. V rámci výzkumu se Bím soustřeďoval na sběr z oblasti západního Slovenska, ale také zaznamenával písně sezónních slovenských dělníků pracujících na Moravě.

Činnost všech členů pracovního výboru byla utlumena vypuknutím 1. světové války. Z plánovaných několika sbírek, které měly dokumentovat píseň na českém území, byly vydány pouze dvě. Po Janáčkově smrti sešitově vycházely *Moravské písně milostné*¹² a roku 1930 a 1937 byly vydány Gustavem Jungbauerem německé písně z Pošumaví *Volkslieder aus dem Böhmerwalde*¹³. Janáček sice uspořádal první díl plánované edice, ale ani ta nikdy nebyla dána do tisku. Navíc bylo kvůli této edici zničeno i velké množství Bímem zapsaných písní. „*Později navíc velmi nelibě nesl zjištění, že originály jeho zápisů písní byly při přípravě sbírky milostných písní upravovatelem, možná tedy také samotným Janáčkem, rozstříhány a následně podle potřeby nalepovány na nové papíry.*“¹⁴

Bímova systematická sběratelská činnost, nepočítáme-li sběr vojenských písní po nástupu do vojenské služby, byla zcela přerušena. Opět se k zaznamenávání písní vrátil až po propuštění z armády roku 1917. Po pádu Rakousko – uherské monarchie byl sice projekt *Das Volkslied in Österreich* zastaven, avšak na jeho základech byl vytvořen 20. února 1919 Státní ústav pro lidovou píseň a Bím byl jmenován členem Pracovního výboru pro českou lidovou píseň na Moravě.

¹⁰ JANÁČEK, Leoš – VÁŠA, Pavel. *Moravské písně milostné*. Praha: Státní ústav pro lidovou píseň v ČSR, 1930 – 1937.

¹¹ JANÁČEK, Leoš. *O lidové písni a lidové hudbě: dokumenty a studie*. Jiří Vysloužil (ed.). Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955, s. 57–78.

¹² JANÁČEK – VÁŠA, op. cit., 1930.

¹³ JUNGBAUER, Gustav. *Volkslieder aus dem Böhmerwalde*. Díl 1, 2. Praha: Ústav pro lidovou píseň v ČSR, 1930, 1937.

¹⁴ TONCROVÁ, op. cit., s. 26.

Po svém odchodu do slovenské Skalice, kde působil jako ředitel nově založené dívčí měšťanské školy, pokračoval ve sběru písní v daleko menší míře, než tomu bylo v předválečném období. Roku 1921 byl jmenován také členem Pracovního výboru pro slovenskou lidovou píseň. Roku 1927 byl Bím Janáčkem pověřen, aby podrobněji mapoval provozování hudecké hudby v oblasti Myjavy a zajistil kontakty pro další spolupráci, především co se týče skupiny hudeců, která by se měla účastnit výstavy *Musik in Völkern* ve Frankfurtu.¹⁵ Jeho sběratelskou činnost ukončuje období po roce 1934, kdy odešel ze Skalice do Tišnova.

Mimo Bartošovy sbírky mu byly otištěny pouze zápisy v Janáčkových a Váňšových *Písních moravských*¹⁶ a ve dvoudílné sbírce Karla Vetterla *Lidové písně a tance z Valašskokloboučka*¹⁷. Samostatně byly publikovány Bímovy *Písně z Hustopečska*¹⁸ a sbírka *Valašské a slovenské lidové písně*¹⁹. Spíše k popularizaci lidové písně byl vydán *Zpěvník národních písní*²⁰ a slovenská obdoba české sbírky *Slovenské národné piesne*.²¹

Během svého života shromáždil Bím fond 4076 písní. Do roku 1899 prováděl sběry především na Ivančicku a Oslavsku, kde zaznamenal 325 písní. V letech 1897 až 1898 zaznamenal 67 písní v Náměšti nad Oslavou a v Hluboké u Náměště. Roku 1899 znamenal 112 písní z Džbánic a tentýž rok na Krumlovsku 144 písní. Na Tišovsku, kde pobýval roku 1900, zapsal celkem 186 písní.²² Toto velké množství textů a melodií svědčí nejen o Bímově pílí, ale především o organizaci a vytvoření jednotného systému v záznamu písní. Používal moderní sběratelské metody, vždy usiloval o zmapování celého repertoáru zpěváka a snažil se zachytit metricko-rytmické změny a zaznamenat je do notového zápisu. Velmi často se u něj můžeme setkat také s metodou opakovaného výzkumu, který je pro přesný záznam velmi důležitý. Velkou pozornost věnoval i samotnému výběru zpěváků, kteří měli větší písňovou zásobu. Tyto zpěváky potom opakovaně navštěvoval jednak proto, aby jejich repertoár zcela vyčerpal, a jednak proto, aby si ověřil, že repertoár reprodukuje stále stejným způsobem.²³

15 Více ŠTĚDRŮN, Miloš. Janáčkovy poznámky k frankfurtskému festivalu. *Opus musicum* 3, 1991, s. 8–10.

16 JANÁČEK – VÁŇŠA, op. cit.

17 VETTERL, Karel. *Lidové písně a tance z Valašskokloboučka*. 1, 2. Praha: ČSAV, 1955, 1960.

18 BÍM, Hynek. *Lidové písně z Hustopečska*. Praha: Orbis, 1950. 150 s. Viz. též nové vydání BÍM, Hynek. *Lidové písně z hanáckého Slovácka*. Jiří Vysloužil (ed.). Klobouky u Brna: Městský úřad, 1998.

19 BÍM, Hynek. *Valašské a Slovenské lidové písně*. Praha: SNKLHU, 1954.

20 BÍM, Hynek. *Zpěvník národních písní*. Praha: Nakladatelství Československé obce sokolské, 1946.

21 BÍM, Hynek. *Slovenské národné piesne*. Praha: ČOS, 1947.

22 Číselné údaje převzaty z článku VETTERL, Karel. Nad dílem Hynka Bíma. *Český lid* 46, 1959, s. 177.

23 Více o výběru interpretů VYSLOUŽIL, op. cit., s. 51–55.

Pomocí těchto metod Bím také dokázal, že je nutné opětovně navštěvovat oblasti, ve kterých již sběr jednou probíhal. V jeho záznamech se můžeme setkat s pokusy mapovat jeden kraj a se snahami zachytit co nejvíce variant jedné písně, tak jak si ji předávali jednotliví zpěváci či jednotlivé kraje mezi sebou. Problém záznamu jednotlivých hodnot přeměřoval pomocí telegrafního klíče na pásce. Měření probíhalo tak, že vytukával na pásku délky tónů a následně je měřil.²⁴ Pomocí klíče určil přesnou délku tónů, čímž docílil co nejpřesnějšího záznamu. Na rozdíl od jiných sběratelů se nesnažil melodie lidových písní násilně vměstnat do jednotlivých pravidelných taktů, ale ponechal zápisu volnost, a tím i lepší představu o vlastní podobě písně. S čím se ale v jeho zápisech často setkáváme, je záznam jedné písně různými způsoby tak, aby text nebyl roztrhán a přízvuk byl dodržen. „*Bím studoval a zapisoval skutečně živou píseň a ne pouze text a základní melodické a rytmické obrysy lidové písně, jak bylo v této době zvykem.*“²⁵ Tyto Bímovy snahy také demonstruje fakt, že zápisem nápěvu a textu jeho sběratelská práce nekončí. Pokud to bylo možné, připojoval informace o interpretovi a prostředí. Pomocí přesného záznamu a popisu prostředí se staly Bímem zapsané písně samostatným a plnohodnotným pramenem, který můžeme využít pro bádání v oblasti lidového zpěvu.

2. „Kostelní písně ze Znorov“

Obsah jednotlivých sběrů kostelních písní z Vnorov

Kostelní písně ze Znorov, zapsány Bímem 17. září 1911:

1. *Andělové, andělové sú zpívali*
2. *Co to slyším za líbí hlas Marie*
3. *Jestliť psáno dávným rokem*
4. *Maria, dej dovolení*
5. *Maria pod křížem stála*
6. *Otče náš nebeský k tobě voláme*
7. *Prorokovali proroci*
8. *Roráte coeli, Když svatí proroci*
9. *S pastýři pospíchejte, křesťané k Betlému*
10. *Toto malé děťátko*
11. *Tři krále znamenali hvězdu*
12. *Vždycky se sluší modliti*
13. *Zas nová radost nastala*
14. *Z hvězdy vyšlo slunce*

²⁴ ÚLEHLA, Vladimír. *Živá píseň*. Praha: F. Borový, 1949, s. 165.

²⁵ VYSLOUŽIL, op. cit., s. 53.

Kostelní písně ze Znorov, zapsány Bímem 24. září 1911:

1. *Bože Abrahámu, králi Pane pánů*
2. *Den přeslavný jest k nám přišel*
3. *Ej, Zacheus muž nevelký*
4. *Když ochrany nejvyššího v skřejsích je užívá*
5. *Nastal nám čas velmi veselý*
6. *Otče náš milý pane*
7. *Pán Bůh jest sila má*
8. *Pokoj, zdraví požehnání staň se v tomto domu*
9. *Poslúchejte křesťané co se jest stalo*
10. *Poslúchejte křesťané co se jest stalo*²⁶
11. *Utěšený nám den nastal*
12. *Veselé vánoční hody*
13. *Všickni lidé, kteří spíte*
14. *Zvěstujem vám radost převelmi velikú*

Kostelní písně ze Znorov, zapsány Bímem 1. října 1911:

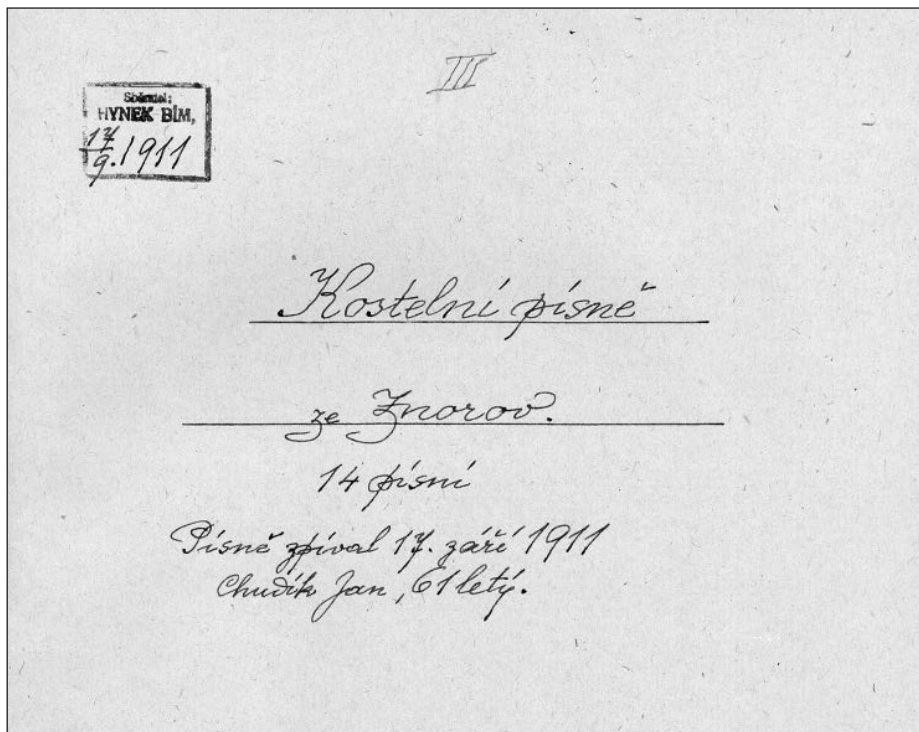
1. *Dyž byl Pán Ježíš pochován*
2. *Narodilo se děťátko*
3. *Nebeský pán aby dokázal nám*
4. *Ó, dobrú noc, Bože věčný*
5. *Pozdravená budiž lilium vonné, svatá Anno*
6. *Přešlechtilé manželstvo hned v ráji ščípno*
7. *Slyšte hlas Panny Marie*
8. *Veliká to milost' Boha Otce byla*
9. *Vší čistoty nejkrásnější kvítku*
10. *Zas dnešní den pomínul*

Ačkoli tvoří soubor starých kostelních písní²⁷ jen nepatrnou část z celkového počtu Bímem zaznamenaných písní, sám Bím mu věnoval značnou pozornost. O tom svědčí i množství dopisů, ve kterých se tímto tématem zabývá ve vzájemné korespondenci s Leošem Janáčkem.²⁸ Tento výběr písní může sloužit jako reprezentativní vzorek aktivně zpívaných duchovních písní v této oblasti a podle četnosti změn v melodickém či textovém základu oproti výše zmíněnému kancionálu nám také může ukázat míru zpěvákovy invence. Jak již upozorňoval Otakar Hostinský v souvislosti se studiem světských písní pocházejících z 16. století: „*Ačkoliv prohledal jsem dosud větší toliko část hymnologického materiálu,*

²⁶ Tato píseň je ve stejném znění zapsána Bímem dvakrát.

²⁷ Termín „kostelní písně“ je běžně užíván paralelně s termíny „duchovní“ či „lidová duchovní píseň“. Jedná se tedy o všechny primárně notované i nenotované písně náboženského charakteru, které byly sdružovány ve zpěvnících (kancionálech). Více k terminologii MALURA, Jan. *Písně pobělohorských exulantů*. Praha: Academia, 2010, s. 54–74.

²⁸ Celkem je kostelním písním z Vnorov věnováno šestnáct dopisů.

Př. 1 Titulní list sběru ze dne 17. září 1911. Uloženo v EÚ AV ČR v Brně, A 1084.

Př. 2 Bože Abrahámu, králi Pane pánů. Uloženo v EÚ EV ČR v Brně, A 1084.

*z něhož nápěvy lidové možno čerpati, přece i těchto 36 nápěvech písňových smíme spatřovati jakousi povolanou reprezentaci, podle které možno již posuzovati celkový stav lidového zpěvu.*²⁹

To, že šlo o repertoár, který byl v tomto prostředí pevně zakořeněný, nám naznačuje i samotná Bímova předmluva ke kostelním písním. Zde se zmiňuje, že tamní farář František Zmeškal zakázal zpěvákům zpívat písně: „[...] *starověské z kancionálu Slavíček rajský (od Bočana). Kancionál jim odebral a zpěváci zpívali písně jinými melodiemi, než jsou ve jmenovaném kancionálu.*“³⁰ Tento zákaz měl dokonce takový dopad, že Janáček sám vznesl požadavek na biskupství v Brně a žádal jeho zrušení. Dále Bím cituje Janáčkův dopis z 28. srpna 1911, kde projevuje přání pořídit fonografický záznam těchto písní a tím přesvědčit kanovníka Geislera³¹ a biskupa Weisnara³² o výjimečnosti těchto nápěvů. „[...] *tím živým dokladem chci přesvědčit kan. Geislera a bisk. Weisnera, že nerozumné je takový poklad zakopávat.*“³³ Samotný fonografický záznam byl pořízen ještě v září téhož roku.³⁴ Na tomto místě je také nutné zmínit i Janáčkovu provázanost s prostředím a znalost obce Vnorovy a jejího blízkého okolí. Byly to právě Vnorovy, kde našel Janáček po předčasné smrti otce roku 1866 útočiště u svého strýce Jana Janáčka, který zde působil jako farář mezi léty 1870 až 1878. Je tedy jisté, že se Leoš Janáček seznámil s kancionálem v dobách, kdy sám hrál na vnorovském kůru na varhany. Janáčková poslední návštěva zde se uskutečnila roku 1927.³⁵

Dříve než byl záznam pořízen, zapsal Bím sedmnáct nábožných písní, jak mu je zazpíval gajdoš Martin Babulík, a odeslal je Janáčkově už v roce 1907.³⁶ To, že Janáčka i Bíma vnorovské nábožné písně zaujaly, dokazuje dopis z 28. června 1907: „*Tak kupř. do Znorov a Lideřovic vykonal jsem již 11 cest a ještě nejsem hotov ani s písněmi světskými. A začíná mně tam znovu práce nová: písně kostelní, které jsou velmi pozoruhodné.*“ Textové incipity sedmnácti kostelních písní, které zde Bím pořídil, sepsal v dopise L. Janáčkově z 27. září 1911.³⁷ S prvním

29 HOSTINSKÝ, Otakar. *36 nápěvů světských písní českého lidu XVI. století*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957, s. 8.

30 EÚ AVČR, Brno – *Kostelní písně ze Znorov: Bímova předmluva ke vnorovským kostelním písním*, sign. A1084, s. 6.

31 Jindřich Geisler působil jako kaplan ve Vyškově a jako kanovník a vikář v Olomouci. Mezi léty 1912–1916 byl členem Jednoty pro zvelebení církevní hudby na Moravě.

32 Ačkoli je v dopise z 28. srpna 1911 i v předmluvě k zaznamenaným kostelním melodiím uvedeno jméno Weisnar, přikláním se k názoru Dany Toncové (op. cit.), že se jedná o Karla Visnara, světicího biskupa v Olomouci.

33 Bímova předmluva ke Kostelním písním ze Znorov, op. cit., fol.1.

34 Některé z nich k dispozici na CD k publikaci: Kol. autorů. *Nejstarší zvukové záznamy moravského a slovenského lidového zpěvu (z folkloristické činnosti Leoše Janáčka a jeho spolupracovníků)*. Brno: Gnosis, 1998.

35 DVORSKÝ, op. cit., s. 19.

36 Dopis z 28. září 1911. V seznamu kostelních písní ale uvádí sám Bím, že sedmnáct písní zapsal roku 1906 a na jaře roku 1907 zaznamenal pouze jednu nábožnou píseň.

37 Jednalo se o tyto písně: *Když za císaře Neróna; Já nečasný na tom světě; Jazyk nemuž vyslo-*

sběrem mu zde pomáhal student strážnického gymnázia František Kůrečka, jehož zápisy ale obsahovaly četné chyby, které musel Bím následně opravovat. Jak také vyplývá z Janáčkova dopisu Bímovi z 30. ledna. 1907, „[...] p. František Kůrečka, studující VII. třídy, c. k. gymnázia ve Strážnici má dobrou vůli, ale neumí notovat [...]“. ³⁸ *Další, kdo se na sběrech podílel, byl vnorovský učitel Martin Prášek. Od něho však Bím získal texty převážně světských písní.*³⁹

O záměru sesbírat více kostelních písní, které se ve Vnorovech udržují, informoval Bím Janáčka v dopise z 12. prosince 1909.⁴⁰ O dalších dvaceti osmi zápisech kostelních písní se ale Bím zmiňuje až 27. září 1911. Ve stejném dopise také informuje, že by bylo nejlepší nahrát písně ve Vnorovech 15. října 1911. Sám Janáček se nahrávání kvůli pracovnímu vytížení účastnit nemohl. Pouze instruoval Bíma v dopise z 11. října 1911⁴¹ k tomu, aby od každé písně natočil dva až tři verše. Nahrávání se málem ve smluvenou dobu nakonec neuskutečnilo, protože nedošly včas objednané válce do fonografu, které s sebou měla dovézt Františka Kyselková. Podle Janáčkova telegramu ze 14. října 1911 však víme, že válce nakonec dorazily včas a nahrávání probíhalo od 15. října do 20. října 1911. Písně byly zpívány Tomášem Kůsalíkem z Lideřovic a tamními manželi Chudíkovými, písně kostelní interpretoval potom sám Jan Chudík. O průběhu nahrávání hovoří až dopis Bíma Janáčkovi z 20. října 1911.⁴² Vystal zde pouze jeden problém, Janáček neodeslal Bímovy texty již dříve zaznamenaných sedmnácti písní od Martina Babulíka a zpěváci je nemohli zazpívat pro fonograf, protože neznali celé sloky.

20. října 1911 zemřel vnorovský farář František Zmeškal, který zakázal zpívat písně z kancionálu *Slavíček rajský*. Fakt, že kancionál nebyl nijak masově rozšířen mimo region i to, že se s ním Bím do té doby neseťkal, potvrzuje také jeho požadavek: „*Přemýšlím také, nebylo-li by možno tento kancionál (pochází z roku 1719) vydat tiskem aspoň ve výběru nejlepších písní a obnovit ho tak na Slovácku, kdež je zakořeněn.*“⁴³ Janáček na tuto myšlenku reaguje v dopise z 18. ledna 1912 „*Kancionál opisovat netřeba; exemplářů jeho je všude dost.*“⁴⁴ Pouze dodává, že „[...] *dobře, když by ho dal p. exministrator do kostela.*“⁴⁵ Bím

---

vit; Jéžiši, chleba anjelský; Márnost nad márnosti sú lidské starosti; Můj milý člověče, blíží se k svítání; Na bubny trúby píšťaly; O přesvatá Trojice Otče, Synu, Duchu svatý; Povstaň, člověče, z hříchu; Pod tvuj plášč se utíkáme; Prozpěvujtež všickni; Slávo markrabství tohoto; Vítej milý Jezu Kriste; Vy krásní serafínové; Zdráv buď náš Stvořiteli; Zdravas královno růžence. Viz TONCROVÁ, op. cit., s. 116.

38 Ibid., s. 52.

39 Podle dopisu z 11. prosince 1910 mu Martin Prášek poskytl 125 textů písní. Ibid., s. 96.

40 Ibid., s. 81.

41 Ibid., s. 118.

42 Ibid., s. 120.

43 Ibid.

44 Ibid., s. 124.

45 Ibid.

tedy alespoň zapůjčil a provedl srovnání textů a ve Vnorovech zaznamenaných melodií. Podrobnější výsledky této komparace však nejsou zaznamenány.

Celá korespondence, zabývající se Vnorovami a kostelními písněmi, končí dopisem Janáčka Bímovi z 18. ledna 1912. Zde Janáček, stejně jako v dopise z 28. srpna 1911, slibuje, že pustí vnorovské nahrávky kostelních písní Františku Ehrmannovi⁴⁶ a Jindřichu Geislerovi, „[...] *aby viděli, co se z Olomouce zakázalo, a co třeba napravit*“.⁴⁷

3. Kancionál *Slaviček rájský*

Již bylo upozorněno na fakt, že kancionál *Slaviček rájský* Jana Josefa Božana silně ovlivnil povědomí místních obyvatel v oblasti duchovních písní. Je známo, že byl roku 1719 v Hradci Králové u Václava Jana Tybeliho vytištěn velký počet exemplářů a jeho vlastnictví nebylo tedy až takovou výjimkou. Důkazem nám může být také to, že hrabě F. A. Špork, který celý náklad financoval „[...] *rozdával Božanova Slavička zdarma českým farám, školám a také mezi lid, takže v roce 1736 už byl celý, dosti značný, náklad vyčerpán*.“⁴⁸ Nelze si však představovat, že by byl kancionál masově rozšířen mezi lidem a patřil k běžně dostupným. Byl oficiálně doporučen konzistoří a i podle dnes dochovaných exemplářů můžeme říci, že většina výtisků byla ve vlastnictví farních knihoven a kůrů. Lid se pak s jeho obsahem seznamoval až díky zpěvům v kostele.

Ačkoli je jméno Jana Josefa Božana s kancionálem spojováno, nelze ho považovat i za autora všech zde obsažených písní. Však také sám v předmluvě udává: „*Co v této knížce se nachází, nic mého není, mimo spořádání věci odjinud porozdílně sebraných a dílem z latiny v češtinu uvedených* [...]“.⁴⁹ Jak bylo již dáno dobovou praxí, byl především upravovatelem již starších nápěvů a textů, ze kterých kancionál vznikl jejich následnou kompilací. Výsledkem tedy bylo, že kancionály byly tvořeny z velké části dříve vytvořenými kontrafakty. Obecně jsou kontrafakta chápána jako duchovní písně vzniklé novým otextováním již dříve známého nápěvu. Prvním, méně početným typem, jsou kontrafakta, která již známý nápěv uvádí přímo opatřený novým textem. Druhým typem kontrafakt je případ, kdy je uveden jen nový text s odkazem na příslušnou melodii. Poměrně častým jevem u kontrafakt je případ, kdy ve všeobecnou známost vešel nový tvar písně a starý text přešel k odkazové praxi. Tvorba a výskyt kontrapozit, použití starého textu pro nově vytvořenou melodii, byl jev již méně častý. Nové texty byly tvořeny hlavně na dobově oblíbené nápěvy, mnohdy se jednalo i o nápěvy světské. Tyto nápěvy byly upřednostňovány z toho důvodu, aby se nové texty co

⁴⁶ Franišek Ehrmann působil jako prelát a kanovník v Olomouci a mezi léty 1912–1916 byl členem Jednoty pro zvelebení církevní hudby na Moravě.

⁴⁷ Ibid., s. 124.

⁴⁸ KOSEK – MALURA, op. cit., s. 35.

⁴⁹ *Slaviček rájský*, s. 3.

nejrychleji adaptovaly a vepsaly do povědomí lidu. I *Slaviček rájský* přebírá tento velmi rozšířený způsob odkazové praxe. Před vypisováním nápěvů či notových incipitů písní je mnohdy dávana přednost odkazu na „*notu obecní*“. V takovém případě mohla být pro interpretaci použita každá melodie, na kterou se mohla interpretovat sloka o čtyřech osmislabičných verších, tzv. carmina jambica dimetra. Mezi tradiční okruh odkazů patří také odkazy ve tvaru „*má svou notu*“, „*vlastní nota*“, „*nota zvláštní*“ nebo prostě jen „*zpívej jako*“. Jedná se o písně, které byly obecně známé a nebylo jim třeba přiřazovat odkaz nebo vypisovat jejich melodii.⁵⁰

Asi největší Božanovým zdrojem byla *Capella regia musicalis* Václava Karla Holana Rovenského z roku 1693. Několik duchovních písní je také převzato z *Jesliček* Fridricha Briedla z roku 1658, Adama Michny z Otradovic, z *Kancionálu* Jana Rozenpluta z roku 1601 a z *Písní historických* Šimona Lomnického z Budče z roku 1595. Mimo těchto barokních zdrojů se ale Božan obracel i na tvorbu z období středověku. Středověká vrstva kancionálu je zde zastoupena písněmi jako například *Hospodine pomiluj ny*⁵¹, *Vítej milý Jezu Kriste*⁵² a *píseň oslavující kult sv. Václava Svatý Václave, vévodo české země*⁵³. Mimo primárně katolický repertoár byly Božanem zařazeny v menší míře i písně utrakvistické provenience a z produkce jednoty bratrské.⁵⁴ Božan sestavil kancionál na základě své pastorační praxe venkovského faráře a odráží tedy i samotnou praxi venkovských farností.

Specifikem kancionálu je i jeho orientace na Moravu a její významná poutní místa. Můžeme zde nalézt texty písně oslavující Pannu Marii Tuňanskou či Křtinskou. Tyto písně poutního charakteru jsou tvořeny jednoduchým, lehce zapamatovatelným veršovaným textem a jednoduchou melodií, tak aby si lid text velmi brzy osvojil. Navíc jsou všechny písně, vícehlasé i jednohlasé s generálbasovým doprovodem, notovány na samostatné osnově a pro lepší orientaci zpěváka je uveden kustod na každém konci řádku. K záznamu melodie je použito černo-bílé menzurální notace. S výjimkou užití starých klíčů, kustodů a znaku pro notu brevis, který je pozůstatkem z předchozí menzury, je notový zápis dobře čitelný a použitelný v praxi i o celých dvě stě let později. Díky výzkumu hudebních archivů při českých chrámových kúrech v 60. letech 20. století, bylo zjištěno, že mezi v praxi nejužívanější hudebniny na území českých zemí patřil mimo Šteyerova *Kancionálu českého* a kancionálu *Capella regia musicalis* V. K. Holana Rovenského také Božanův *Slaviček rájský*.⁵⁵

50 Více o složení kancionálů a principu šíření nápěvů SMÉKALOVÁ, Kateřina. *České kancionály 1. poloviny 16. století. Techniky a typy redakčních úprav jejich obsahů*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav hudební vědy, 2009.

51 *Slaviček rájský*, s. 626, č. 715.

52 Ibid., s. 341, č. 375.

53 Ibid., s. 619, č. 773.

54 Více o složení *Slavička rájského* KOSEK – MALURA, op. cit.

55 ŠKARPOVÁ, Marie. *Kancionál český M. V. Šteyera – návrh českého hymnografického ká-*

Hlavní důvod, proč byl *Slaviček rájský* tak oblíben, je pak zcela nasnadě. Vůbec nejrozsáhlejší část kancionálu je oddíl 823 českých duchovních písní. Písně, které přímo nereprodukovaly biblická témata či nevysvětlovaly konkrétní události popsané v Písmu, se vážaly na události v životě křesťana a obyčeje, jako například Vánoce či Velikonoce, které byly udržovány nehledě na konfesní příslušnost a přežívaly mezi lidem nejdéle.

To, jak se Božanův kancionál do Vnorov dostal, se nám zřejmě dnes již zjistit nepodaří. Lze však předpokládat, že se do Vnorov dostal ihned po svém vydání 1719, za působení tehdejšího faráře Jana Františka Josefa Trtiny. „*Trtina je postava mimořádná. V době jeho působení vybudovali Želečtí ve Veselí servitský klášter s kostelem svatých Andělů strážných. Děkan Trtina se snažil držet se servity krok a tak jeho působení zahajuje dobu barokního a kulturního vzestupu celého Veselíska.*“⁵⁶ Kancionál mohl tedy pořídit právě Trtina, který se snažil Vnorovy udržet v centru pozornosti. I když Vnorovy patřily spolu s Liděřovicemi a Zarazicemi pod správu veselské farnosti, byl v zájmu upevnění katolicismu rozšířen kancionál i do Vnorov. Vždyť právě zde bylo roku 1731 zřízeno lokální kaplanství.

4. Funkční určení, původ a srovnání písní s kancionálem

Zaměření jednotlivých písní vychází jednoznačně z textu a má tedy přímou vazbu na církevní rok. Podle určení byly Bímem zaznamenány písně adventní, vánoční, postní, velikonoční, k oslavě svatých a písně vážící se svým obsahem k událostem v životě křesťana. Nejvíce písní tohoto souboru pochází z vánočního okruhu, nachází se zde dvanáct písní vánočních a tři písně adventní. Sedm písní je určeno pro velikonoční čas a postní období, dvě písně jsou označeny jako poutní, tři písně k uctění svatým a jedna svatební, dále skupina čtyř písní, z nichž jsou některé Bímem označeny jako *Posvěcení chrámu*. Tyto písně jsou určeny k příležitosti hodů. Dvě písně pocházejí z oddílu *V čas sucha*, který byl běžnou součástí všech kancionálů a má funkci přímlyvy za dobrou úrodu. Přímou k bohoslužbě se potom váží dvě písně večerní a jedna, jež byla zařazována před kázání.

Zde je nutné upozornit na fakt, že zdaleka ne všechny duchovní písně, které Bím zaznamenal, se nacházejí v kancionálu *Slaviček rájský*. Celkem lze podle shodných textových incipitů dohledat v kancionálu dvacet tři písní. Badatelskou práci poněkud komplikuje záznam pouze první sloky každé písně, taktéž textové varianty písní v Bímových zápisech nejsou zaznačeny. Melodické varianty jsou zapsány pouze, pokud je možná dvojí interpretace melodických ozdob či průchodných tónů.

nonu. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav české literatury a knihovnictví, 2006, s. 20.

⁵⁶ JELÍNEK, Josef – MOTYČKA, Tarzicius Martin. *Duchovní a historické dědictví farnosti svaté Alžběty Durynské ve Vnorovech*. Vnorovy: Římskokatolická farnost, 2009, s. 55.

Z celkového počtu třiceti šesti kostelních písní z Vnorov se jich dvacet tři nachází i ve *Slavičku rájském* a osm z nich vychází z kancionálu i melodicky. Nejvíce písní shodných s kancionálem je učeno pro Vánoce a Advent. Ze třinácti písní nacházejících se v tomto oddíle je jich deset obsaženo i kancionálu a pět z nich nese výrazné znaky nápěvu zaznamenaného v kancionálu (*Den přeslavný jest k nám přišel; Narodilo se jest děťátko; Prorokovali proroci; Veselé vánoční hody; Zvěstujeme vám radost převeliků*).⁵⁷ Koleda *Poslúchejte, křesťané, co se jest stalo* není sice zaznamenaná v kancionálu, ale s menšími melodickými obměnami je zařazena do druhé i třetí Bartošovy sbírky.⁵⁸ Oproti tomu duchovní píseň *Maria, dej dovolení* se v kancionálu nevyskytuje, ale shodná textová i melodická varianta se nachází např. v kancionálu *Capella regia musicalis* (1693/94) Václava Karla Holana Rovenského. Ze sedmi písní z velikonočního a postního okruhu se v kancionálu nachází pět písní (*Dyž byl Pán Ježíš pochován; Jestliť psáno dávným rokem; Maria pod křížem stála; Nebeský pán aby dokázal nám; Utěšený nám den nastal*), z nichž pouze dvě (*Jestliť psáno dávným rokem; Maria pod křížem stála*) byly převzaty ve Vnorovech. Píseň *Ó, dobrú noc, Bože věčný* se sice v kancionálu nevyskytuje, ale byla zaznamenaná s mírnými melodicko-rytmickými obměnami v obci Velká.⁵⁹ Bím určuje zpěv této písně na Velký pátek a zajímavý je taktéž Bímův vpisek na konec písně „*Tato píseň zpívá se mnoho v Polsku*“.⁶⁰

Z okruhu písní za úrodu se v kancionálu nachází pouze píseň s textovým incipitem *Bože Abrahámu, králi Pane pánů*. Ačkoli sám Bím píseň neoznačil jako *Za děšť*, můžeme s určitostí tvrdit, že byla píseň pro tyto účely užívána. Mimo *Slavička rájského* se jako *Za děšť* se objevuje již ve *Vodňanském kancionálu* z roku 1537. Díky tomuto kancionálu můžeme také zjistit, že se jedná o kontrafaktum, které přebírá již dříve známý latinský pašijový nápěv *Deus omnipotentens a morte resurgens* (*Bůh všemohoucí, vstal z mrtvých žádoucí*). Latinskou verzi můžeme doložit již v *Jistebnickém kancionálu*.⁶¹ Jednotlivé zde uvedené varianty jsou vzájemně odlišné. Nejvíce společných znaků můžeme nalézt v prvním hlasu Božanova kancionálu a vnorovském zápisu. Bím zaznamenal nápěv shodný s variantami, které se nacházejí v Bartošových sbě-

⁵⁷ Podrobnější rozbor melodické a textové složky písní viz SMÉKALOVÁ, Kateřina, op. cit.

⁵⁸ BARTOŠ, František. *Národní písně moravské v nově nasbírané*. Brno: Maticе moravská, 1889, s. 531. BARTOŠ, František – JANÁČEK, Leoš. *Národní písně moravské v nově nasbírané*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1899–1901, s. 1015.

⁵⁹ BARTOŠ – JANÁČEK, op. cit., s. 1101.

⁶⁰ Pro nedostupnost starších pramenů polské proveniencie ale nyní nelze toto tvrzení popřít ani vyvrátit.

⁶¹ Výše zmíněná česká kontrafakta se běžně nachází v kancionálech pořízených literátskými bratrstvy, jako je například *Chrudimský kancionál* z roku 1530, *Kolínský kancionál* z roku 1517 a *Poličský kancionál* z roku 1545. Dále je můžeme nalézt v bratrských kancionálech z let 1541 a 1564 a v neposlední řadě také v kancionálu Závorky Lipenského. Textově je varianta shodná s *Poličským kancionálem*.

rech.⁶² Je tedy velmi pravděpodobné, že varianta zapsaná Bímem byla v lidovém prostředí obecně rozšířena. Bez vazeb na starší prameny a Bartošovy sbírky je píseň *Otče náš nebeský k tobě voláme*. Všechny tři zápisy písní určeny pro příležitost hodů (*Ej, Zacheus muž nevelký; Pokoj, zdraví požehnání staň se v tomto domu; Všickni lidé, kteří spíte*) se v kancionálu nachází. Jejich nápěv je ale zcela odlišný. Protože nebyly Bartošem zaznamenány a v pramenech předcházejících *Slavičku rájskému* nebyly nalezeny, je možné, že pro původní text byl použit nápěv, který měl v této lokalitě již pevnou tradici. Stejný případ je i v oddíle písní obecných. Pouze u písně *Pán Bůh jest sila má* se nápěv z kancionálu adaptoval s melodickými obměnami v lidovém prostředí. Zajímavá je píseň s textovým incipitem *Přeušlechtilé manželstvo hned v ráji štípeno*, která byla také obecně rozšířena v lidovém prostředí. Důkazem nám může být její zachycení lidovým písničkářem Štěpánem Losem v Řeporyjích u Prahy.⁶³ Skupina písní oslavující svatě (*Pozdravená budiž lilium vonné, svatá Anno; Vší čistoty nejkrásnější kvítku*) a písní určených k pouti (*Vší čistoty nejkrásnější kvítku; Co to slyším za líbý hlas Marie; Slyšte hlas Panny Marie; Zas nová radost nastala*) se ve *Slavičku rájském* a ve starších pramenech nenachází. Okruh těchto poutnických písní bez výjimky oslavuje mariánský kult. Avšak pouze s písní *Slyšte hlas Panny Marie* se můžeme setkat jak v druhé Bartošové sbírce⁶⁴, tak i v kancionálu *Salve regina, poutnický kancionál pro poutě a laické pobožnosti*⁶⁵, velmi pravděpodobná je však jejich přejímka z kramářských tisků. Stejně tak písně k počtě svatých, v našem případě k sv. Anně a k sv. Josefu, byly spíše regionální záležitostí a nebyly tedy součástí kancionálů, které přesahovaly lokální charakter.

Výrazná shoda mezi duchovními písněmi z Vnorov a kancionálem *Slaviček rájský* je především v jejich textové složce. Ve všech případech je textová varianta vnorovských sběrů zcela shodná s kancionálem. Pokud zde nastane jistá obměna, týká se zpravidla pouze jednoho slova nebo je užít jeho nářeční tvar. Ve Vnorovech patří mezi nejčastější změny dloužení samohlásek podle nově kodifikovaných jazykových norem (např. *narozeni* → *narození*) a odstraňování starší varianty slova (např. *vzejdet'* → *vzejde*, *židův* → *židů*, *Abrahámu* → *Abrahámu*). Dalším jevem je přeměna tvarů slov ze spisovné češtiny do jejich podoby nářeční (*když* → *dyž*, *panenskou* → *panenskú*, *velikou* → *velikú*).

Nápěvná složka písně je však v mnoha případech zcela odlišná. Pokud se stejná píseň nalézá i v některé z Bartošových sbírek, nacházíme zde shodu v nápěvné složce písní. Textová složka duchovních písní z Velké se odlišuje pak především nářečně. Vnitřní struktura písní je ve většině případů respektována tak, jak je dána *Slavičkem rájským*. To, že se zachovává struktura, je ale spíše dáno ustále-

⁶² BARTOŠ, op. cit. 608. BARTOŠ – JANÁČEK, op. cit., s. 1109.

⁶³ ZÍBRT, Čeněk. J. S. Baar, farář ořechovský, na svatbě v Řeporyjích u Prahy. *Český lid*, 26, 1907, s. 140–148.

⁶⁴ BARTOŠ, op. cit., s. 1094.

⁶⁵ MALÝ, František. *Salve regina, poutnický kancionál pro poutě a laické pobožnosti*, Brno: Salve, 1992.

ným způsobem zpěvní artikulace, která je podřízena provozování písní v kostele či při jiných příležitostech a odpovídá celkové tradici. Velmi často se tedy můžeme setkat se sekvenční stavbou písní, u nichž je struktura vždy zachovávána.

Jednotlivé varianty písně nám dávají také poznat míru modifikace nápěvné a textové složky a způsob změn, které se projevují při přenášení kostelních nápěvů do lidového prostředí. Je však nutné opět připomenout, že i repertoár *Slavička rájského* má základ v kancionálech sahajících až do počátku 16. století. Celkem můžeme nalézt i ve vnorovské sbírce šestnáct takovýchto písní, které migrovaly mezi kancionály bez ohledu na lokalitu vzniku a užití kancionálu. Tyto duchovní písně, které jsou do kancionálů opakovaně zařazovány, také vykazují stejné znaky v přenášení písní z kancionálu do kancionálu jako pozdější zápisy těchto duchovních písní v lidovém prostředí. Textová složka je tedy s menšími obměnami zachovávána, v případě kancionálů také přizpůsobována konfesijním požadavkům. V lidovém prostředí se ve větší míře můžeme setkat se zásahy do melodické složky písně. Právě v melodické složce duchovních písní z Vnorov můžeme sledovat regionální vlivy, které byly vnášeny do nápěvu písně.

Velmi důležitou roli v poznání melodické struktury písně a její odlišení od ostatních variant reflektují Bímovy záznamy melodických ozdob. To, co spojuje melodiku písní nehlédě na jejich funkční určení a dává písní typický ráz, jsou melodické ozdoby. Jak je také zřejmé z Bímových zápisů, nejsou tyto ozdoby fixně dané, nýbrž závisí z části na interpretovi. Již Úlehla zdůrazňuje roli příkrasných tónů, melodických ozdob, v souvislosti s písní na Strážnicku: „*Mnohá příznačnost najde se též v tónech příkrasných, jimiž se tóny nápěvné obalují, spojují a uzavírají. Jejich bohatost sama odlišuje strážnickou píseň pospolu se vši písní jihovýchodní výspy od písně typu západního, kde příkrasné tóny skoro chybějí.*“⁶⁶ Tyto příkrasné tóny nelze ale chápat jako něco, co tvoří sám zpěvák bez ohledu na tradiční znění písně. Při srovnávání jsme si mohli povšimnout, že i tyto melodické ozdoby zachovávají určitou ustálenou strukturu, která svědčí o tom, že byly ve Vnorovech tyto příkrasné tóny zakonzervovány a jednotlivými interprety opakovány. Zvláště typické je zde použití spodní velké sekundy, jak v příkrasných tónech, tak v tónech hlavních. Velmi často je užitá také průchodná kvinta a kvarta. Právě v tom vidí např. Josef Černík typické hudební znaky celého Slovácka.⁶⁷ Dalším faktorem, který mohl ovlivnit zásahy do nápěvné složky písní, byla nástrojová hudba. Z písní, které by mohly být takto ovlivněny, můžeme uvést například píseň *Zvěstujeme vám radost převelikú*. Zde je téměř každý hlavní tón obalen množstvím melodických ozdob v sekundových krocích.

Přesto se však písně svým charakterem nevymaňují ze starých církevních tónin, ale dodržují původní stavbu a základ. Nápěvné varianty duchovních písní, které Bím zaznamenal ve Vnorovech, jsou tedy kompilací původního nápěvu, regionálních vlivů a vlastní invencí interpreta. Je ale také nutno zdůraznit, že jsou

⁶⁶ ÚLEHLA, op. cit., s. 280.

⁶⁷ ČERNÍK, Josef. Umění hudební. Moravské Slovensko. Sv. 2. In *Národopis lidu československého*. Díl 1. Praha: Národopisné muzeum československé, 1922, s. 618.

to právě zásahy do textové a nápěvné složky písně, které nám dokazují, že byly písně mezi lidem rozšířené. Také proto můžeme celkem dvanáct písní dohledat i v Bartošových sbírkách.⁶⁸

Jak jsme mohli pozorovat, duchovní a lidové písně se ovlivňovaly vzájemně. Vlivem kancionálových duchovních písní docházelo k pronikání spisovných výrazů do textů, z místní tradice do duchovních textů zase nářeční prvky a melodické ozdoby. Tím se rozkryla další otázka melodických ozdob v duchovní písní interpretované v lidovém prostředí. Důležité je rozlišit, do jaké míry jsou melodické ozdoby znakem individuálního zásahu interpreta a nakolik se jedná o regionální specifikum. Pro zodpovězení této otázky je nutné v budoucnu porovnat duchovní písně s vnorovskými světskými písněmi.

Kateřina Smékalová (Felix.KS@seznam.cz) studuje v doktorském studijním programu na Ústavu hudební vědy Filozofické fakulty Masarykovy university v Brně a v současné době je odborným pracovníkem Hudební knihovny MZK.

ABSTRACT

HYNEK BÍM – A COLLECTION OF SACRED SONGS FROM VNOROVY

The aim of this thesis is to examine in detail a collection of church songs which was collected by Hynek Bím during 1911 in Vnorovy. Today, the source is stored in the archives of the EU AVČR in Brno under the signature A1084. A substantial part of this thesis is concerned with the analysis of the church songs and identification of their variants. For these purposes it was necessary to use other resources. One of them is Jan Josef Božan's hymnbook *Slaviček rájský* from 1719 which serves as a source for inquiry about the changes of the church songs' textual and melodic component in the folk environment. Although the songs in Bím's collection are classified according to the date when they were recorded, this thesis sorts the songs out with regard to their function. There are advent songs, lent songs, pilgrim songs, songs praising saints, banqueting songs, and one wedding song. Another general section is created for songs which are not related to the church year as it is in *Slaviček rájský*.

Key words

folk song, sacred song, Vnorovy, Leoš Janáček, František Bartoš, Hynek Bím

Bibliography

- BARTOŠ, František – JANÁČEK, Leoš. *Národní písně moravské v nově nasbírané*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1899–1901.
- BARTOŠ, František – JANÁČEK, Leoš. *Národní písně moravské v nově nasbírané*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1899–1901.

⁶⁸ Např. písně *Ó, dobrou noc Bože věčný* se nenachází v kancionálu *Salaviček rájský*, ale téměř shodný nápěv můžeme nalézt právě v Bartošových sbírkách (viz BARTOŠ – JANÁČEK, op. cit., s. 2002).

- BARTOŠ, František. *Národní písně moravské v nově nasbírané*. Brno: Matice moravská, 1889.
- BÍM, Hynek. *Lidové písně z hanáckého Slovácka*. Jiří Vysloužil (ed.). Klobouky u Brna: Městský úřad, 1998.
- BÍM, Hynek. *Lidové písně z Hustopečska*. Praha: Orbis, 1950.
- BÍM, Hynek. *Slovenské národné piesne*. Praha: ČOS, 1947.
- BÍM, Hynek. *Valašské a Slovenské lidové písně*. Praha: SNKLHU, 1954.
- BÍM, Hynek. *Zpěvník národních písní*. Praha: Nakladatelství Československé obce sokolské, 1946.
- BROUČEK, Stanislav – JEŘÁBEK, Richard (eds.). *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Sv. 3, Praha: Mladá fronta, 2007.
- ČERNÍK, Josef. Umění hudební. Moravské Slovensko. Sv. 2. In *Národopis lidu československého*. Díl 1. Praha: Národopisné muzeum československé, 1922.
- DVORSKÝ, Josef. *Vnorovské proměny: 750 let: 1249–1999*. Vnorovy: Obecní úřad Vnorovy, 1999.
- EÚ AVČR, Brno – *Kostelní písně ze Znorov: Bímova předmluva ke vnorovským kostelním písním*, sign. A1084.
- HOSTINSKÝ, Otakar. *36 nářevů světských písní českého lidu XVI. století*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957.
- JANÁČEK, Leoš – VÁŠA, Pavel. *Moravské písně milostné*. Praha: Státní ústav pro lidovou píseň v ČSR, 1930 – 1937.
- JANÁČEK, Leoš. *O lidové písní a lidové hudbě: dokumenty a studie*. Jiří Vysloužil (ed.). Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955, s. 57–78.
- JELÍNEK, Josef – MOTYČKA, Tarzicius Martin. *Duchovní a historické dědictví farnosti svatě Alžběty Durynské ve Vnorovech*. Vnorovy: Římskokatolická farnost, 2009.
- JUNGBAUER, Gustav. *Volklieder aus dem Böhmerwalde*. Díl 1, 2. Praha: Ústav pro lidovou píseň v ČSR, 1930, 1937.
- Kol. autorů. *Nejstarší zvukové záznamy moravského a slovenského lidového zpěvu (z folkloristické činnosti Leoše Janáčka a jeho spolupracovníků)*. Brno: Gnosis, 1998.
- KOSEK, Pavel – MALURA, Jan. *Slaviček rájský Jana Josefa Božana a česká duchovní píseň vrcholného středověku*. Brno: Host, 1999.
- KYSELKOVÁ, Františka. *Jak jsem sbírala národní písně*. Brno, 1941.
- MALURA, Jan. *Písně pobělohorských exulantů*. Praha: Academia, 2010.
- MALÝ, František. *Salve regina, poutnický kancionál pro poutě a laické pobožnosti*, Brno: Salve, 1992.
- SMÉKALOVÁ, Kateřina. *České kancionály 1. poloviny 16. století. Techniky a typy redakčních úprav jejich obsahů*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav hudební vědy, 2009.
- SMÉKALOVÁ, Kateřina. *Sbírka duchovních písní z Vnorov*. Brno: Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústave evropské etnologie, 2009.
- ŠKARPOVÁ, Marie. *Kancionál český M. V. Šteyera – návrh českého hymnografického kánonu*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav české literatury a knihovnictví, 2006.
- ŠTĚDRŮŇ, Miloš. Janáčkovy poznámky k frankfurtskému festivalu. *Opus musicum* 3, 1991, s. 8–10.
- TONCROVÁ, Dana. *Korespondence Leoše Janáčka s Hynkem Bímem*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav hudební vědy, 1999.
- ÚLEHLA, Vladimír. *Živá píseň*. Praha: F. Borový, 1949.
- VETTERL, Karel. *Lidové písně a tance z Valašskokloboucka*. 1, 2. Praha: ČSAV, 1955, 1960.
- VETTERL, Karel. Nad dílem Hynka Bíma. *Český lid* 46, 1959, s. 177.
- VYSLOUŽIL, Jiří. Hynek Bím (K osmdesátinám významného sběratele lidových písní). *Český lid* 41, 1954.
- ZÍBRT, Čeněk. J. S. Baar, farář ořechovský, na svatbě v Řeporyjích u Prahy. *Český lid*, 26, 1907, s. 140–148.

